

בס"ד

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיימים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

ירושלם בברזנה
גדולה ושאר שררות

- תנח -

נמסר בש"ק פר' אחרי מות ה'תשע"ו

בש"ק פרשת קדושים יחל השיעור אי"ה בשעה 5:30 ויהיה בענין:

תזכרה

מנחה ב 5:15

השיעור לעילוי נשמת הרב ר' שלמה ב"ר בן ציון זצ"ל

בברכת שבת שלום

המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה ל"תמונת עיצוב גרפי": timnal@zahav.net.il

ירושת שררה

למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל' - שאם הוא מת בנו עומד תחתיו, ואין לי אלא זה בלבד, מנין לכל פרנסי ישראל שבניהם עומדים תחתיהם ת"ל הוא ובניו בקרב ישראל, כל שהם בקרב ישראל בנו עומד תחתיו. וכך פוסק הרמב"ם (מלכים א, ז) כלי המקדש ד, כ) לענין מלך וכהן גדול ושאר שררות. אכן אף כי עיקר הדין נלמד משם, אבל במדרש דין זכינו לכמה הלכתא גבירתא בירושת שררה שאין ללמדם במקום אחר, וכדלהלן.

כתב הרמ"א (או"ח נג, כה) עפ"י תשובת הרשב"א (ש) ששליח ציבור הממונה שהזקין ורוצה למנות בנו לסייעו לפרקים - בנו קודם לכל אדם ואין הצבור יכולים למחות בידו. ומבואר בתשובת הרשב"א שאפילו לא היה יכול האב לעמוד בשימוש, אם הבן ראוי לכך - הוא קודם לכל אדם, שזהו כלל גדול בכל עניני המנויים שהבן קודם לכל אדם אם ממלא מקום אבותיו וכמו שאמרו בכהן גדול. וכבר עמדו הפוסקים שיש בדבריו חידוש-דין, שאף בחיי הממונה שייכת ירושה לשררתו, הגם שאין ירושה בכל מקום אלא לאחר מיתה.

וכתב באבני נזר (יו"ד שיב - קונטרס 'שש מעלות לכסא' אותיות פה פו) שהמקור לכך במדרש דידן, שהרי בהמשך המדרש פליגי אמוראי בפירוש 'ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם'; ר' יצחק אמר בחייו, שאם ארע טומאה באהרן שימש אלעזר, ארע טומאה באלעזר שימש איתמר [וכן נקט רש"י בפשוטו של מקרא ד'על פני אהרן' בחייו משמע], ור' חייא בר אבא אמר: במותו. הרי חזינן עכ"פ לדעת ר' יצחק דאיכא תורת ירושת כהונה גדולה גם בחיי אהרן כשאינו יכול לשמש. והוא מקור נאמן לדברי הרשב"א שאף כשהאב חי ואינו יכול לשמש בתפקידו - בנו קודם לכל אדם.

ולכאורה יש לפשוט מדין זה ספק יסודי בדין ירושת שררה, דהנה לולא שלמדנו עיקר דין זה ודאי לא היינו יודעים ירושה בשררה מירושת ממון דפרשת נחלות, שהרי אין השררה 'ממון' להורישה וגם אין עליה 'בעלות' לאדם כמו על שורו וחמורו. ואולם יש לחקור, לאחר שלמדנו שהבן עומד תחת אביו לכל דבר מינוי ושררה, האם הוא מגדיר דיני ירושה או דלמא דין מסוים הוא שהבן קם תחת אביו לשררה, וכפי שמצינו שהבן קם תחת אביו לגאולת שדה אחוזה וליעוד, ולא מתורת ירושה. ולפי מה שראינו עתה שאף בחיי האב קם הבן תחתיו, לכאורה הדברים מורים שאין זה מגדיר ירושה דהא כל עיקר דין ירושה לא נאמרה אלא ב'איש כי ימות'.

אך נראה שאין מזה הכרח, ד"ל שאף כי ירושת ממון אינה אלא לאחר מיתה - בשררה שייך ענין ירושה אף מחיים, שכל שאינו ראוי לשררתו חשוב כמיתה לענין השררה, שהרי אבדה שררתו ו'מתה' לו, ושאינו מממון שעדיין הוא בבעלות האדם עד שעה שמת. וסברא זו מובאת בחקרי לב (ע"ש באו"ח טו-כד אריכות גדולה בכללות הענין), והטעים זאת מהגמרא במכות (יא:): דכהן גדול שנודע שהוא בן גרושה, איכא למ"ד דחשיב כמיתת הכהן הגדול לענין גלות הרוצח בשגגה מפני שאינו נפסל למפרע אלא מכאן ולהבא, וקרי לה בגמרא 'מתה כהונה',

א על הפסוק (במדבר ג, ד) 'וימת נדב ואביהוא לפני ה' בהקריבם אש זרה לפני ה' במדבר סיני ובנים לא היו להם ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם', אמרו במדרש רבה (על אתר. וכו') בתורת כהנים שמיני: אילו היו להם בנים - קודמין לאלעזר ולאיתמר, שכל הקודם בנחלה קודם בכבוד. ומתבאר בהמשך המדרש (ובתו"כ שם ליתא) שמדובר על ירושת הכהונה הגדולה של אהרן, שאם היו בנים לנדב ואביהוא היו אותם בנים קודמים לאלעזר ואיתמר לירש הכהונה הגדולה מזקנם, הגם שנדב ואביהוא עצמם לא שימשו בכהונה גדולה.

וכן מפורש בפירוש המיוחס לרש"י על דברי הימים (-א כד, ב) עפ"י התו"כ. והוסיף שם שלכן מצינו בעולי גולה שיהושע בן יהוצדק היה הכהן הגדול ולא עזרא, מפני שיהוצדק ועזרא אחים היו [בני שריה] ויהוצדק הגדול, ויהוצדק הלך בגולה ולא שימש בכהונה גדולה ולפיכך שימש בנו יהושע שעלה ולא עזרא. הרי נקט עפ"י המדרש שהנכד [בנו של הבן הגדול] יורש את השררה מזקנו [וקודם לדודו הבן-הקטן]. וכן נקט הגר"א (שם ה, לו). [ובפרש"י שם לעיל (פרק ה, מא) כתב טעם אחר: מפני שיהושע עלה קודם עזרא, לכך נתכהן הוא ולא עזרא. ומדבריו אלו יש לדייק שאילו עזרא עלה עמו - עזרא קודם. וכבר עמד בסתירה זו בחקרי לב (כב) בשם ר' חיים מודיע].

[בתוס' ביומא ט. לפי הגרסה שלפנינו] מפורש שיהוצדק שימש בכהונה גדולה, דלא כפרש"י. ולפי דבריהם מובן בפשיטות מדוע שימש יהושע ולא עזרא, שהרי ירש יהושע את כהונת אביו יהוצדק, ואין צורך לחידוש המדרש שהנכד קודם לאחי אביו בירושת זקנו. ובחו"מ (מט) נחלקו הב"י ורמ"א כשמוזכר בשטר 'פלוני בן פלוני' עם תואר לבסוף, האם התואר קאי על הבן או על האב המוזכר בסוף [וכיו"ב דנו בנוסח על הנסים 'מתתיהו בן יוחנן כהן גדול' האם יש להוכיח מזה שיוחנן שימש בכהונה גדולה], והביא הש"ך (בסקי"ד) מתשובת ראנ"ח שהביא מתוס' יומא בנוסח אחר (עפ"י ד' קושטא, והוא בתור"פ) שיהוצדק לא שימש בכהונה גדולה וכפרש"י הנ"ל, והרי כתיב 'יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול' - ומזה הוכיח דהתואר קאי על יהושע ולא על האב יהוצדק].

והנה עיקר דין ירושה בשררה נלמד ממקראות אחרים; גבי כהן גדול דרשינן בתו"כ (צו) 'והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אתה' - מלמד שיהא בן קודם לכל שבעולם. וכן דרשו שם (אחרי ז) 'לכהן תחת אביו' מלמד שהבן קודם לכל אדם. ובספרי (שופטים יח) דרשינן גבי מלך

א נראה לבאר סברת רש"י בפרק ה באופן שלא יקשה עליו מהמדרש [ועיקר החילוק כבר מרומז בפנים בסוף הדברים], שלא אמרו במדרש אלא אם בשעה שמת אהרן אין נדב ואביהוא בחיים אבל כשכל הבנים בחיים בשעת מיתת אביהם, והגדול אינו יכול לשמש בפועל מסיבה כלשהי כגון שאינו לפנינו או שאינו רוצה, יורש הבן האחר ולא הנכד, שאין לנכד מעלת 'הבן הגדול' על פני הבנים עצמם. [וכפי שמשמע מסתימת התו"כ והרמב"ם, דכל שאינו ממלא מקום אבותיו לא ירש כלל להוריש לבניו אלא מעמידים את אחיו ולא את בניו], דמסתבר שבעצם כל הבנים זוכים בשררה כבירושת ממון אלא שהואיל והשררה אינה ברת חלוקה לכך הגדול קודם, אבל כשבפועל אין יכול הגדול לשמש, זוכה אחיו הקטן בתורת ירושה ראשונה מהאב, והרי בן קודם לנכד. ורק כאשר הבן הגדול אינו בחיים דיינינן כאילו ירש הוא והוריש לבניו [ושמא דוקא אם היה ראוי בחייו למלא מקום אבותיו].

ב לפי הנ"ל בהערה נראה שאף אם בפועל שימש יהוצדק, אך אם עתה אינו יכול לשמש מפני שהלך ועדיין הוא חי, בדין הוא שתחזור הכהונה לעזרא ולא ליהושע, כי בעצם כל האחים ירשו ורק ליהוצדק היה דין קדימה בעלמא. ורק אם יהוצדק ראוי לשררה ומת נתחדש במדרש [ולא הובא ברמב"ם] דבנו עומד במקומו ורואים אותו כאילו הוא חי.

דכמאן דמת הכהן הגדול. והכי נמי י"ל דדמי כמיתה לענין ירושה.^ג וא"כ עדיין יש מקום לחקור אם מה שהבן עומד תחת אביו בשררתו, מגדרי 'ירוש' הוא או דין לעצמו.

ב והנה מדברי המדרש הנ"ל יש ללמוד עוד דין יסודי שלא נתבאר במקומות אחרים, שלא רק הבן עומד תחת אביו אלא אף בן הבן ואף שאר יורשים, וכדאמרינן במדרש כל הקודם לנחלה קודם לכבוד. וכן כתב הרמב"ם (מלכים א, ז) להדיא שכל הקודם בנחלה קודם לירוש המלוכה, ופירש בהגהות מיימוניות (וכ"ה בכס"מ) שמקורו במדרש דידן. והגר"א (ביו"ד סוס"י רמה) הראה מקור אחר - בתוספתא שקלים (ב, טו). וכ"ה באו"ש. והנה מזה משמע בפשוטו שדין זה שייך לגדרי נחלות, ואינו דין מסוים כשדה אחוזה ויעוד שאינם אלא בבן ולא בשאר קרובים.

א לא שדין זה אינו פשוט, דהנה האבנ"ז הקשה על הרמב"ם מדברי התו"כ (צו ואחרי שם) שאם הבן אינו ממלא מקום אבותיו - יבוא אחר וישמש. ומשמע לפום ריהטא דזר משמש ולא הירש הקרוב אחר הבן. ותיירץ האבנ"ז דהרמב"ם סבירא ליה שכל שיש שם קרוב הקודם לירש, אין הרחוק נחשב 'יורש' כלל, וכיון שהבן קיים אלא שאינו ראוי לשמש אין כאן תורת ירושה לשאר קרובים. ואמנם חקירה זו נפתחה באחרונים, האם יש חלות שם 'יורש' על הרחוק במקום שיש קרוב אם לאו (ע' קובץ הערות ס' מ). ונביא כאן נפקותא אחת בנידון זה; כתב הרשב"א (בנדרים מח) אודות בן המורד הנאה מנכסי אביו שאינו יורש את אביו [כן שיטת הרשב"א דאין ירושה באיסורא]. ומחל' הראשונים היא, שבמות האב הנכסים הפקר. ומזה הוכיח הגר"א דס"ל לרשב"א שאין לרחוק שם 'יורש' בדאיכא קרוב, שאם לא כן הלא בדין הוא שהיורש הבא אחריו יירש ומדוע הנכסים הפקר - אלא ש"מ שהואיל והבן חי אין שם 'יורש' אחר מלבדו. והוכיח כן מדברי הרשב"א במק"א, והראה שהדבר תליא בפלוגתת הראשונים. והוכיח האבנ"ז בשיטת הרמב"ם דאין לרחוק שם 'יורש' (וכן נקט הגר"ח בהל' תרומות בדעת הרמב"ם. וכבר דיברנו בזה במק"א), ולפי"ז תירץ דהלא התו"כ מיירי כשיש בן אלא שאינו ראוי לשמש, הלכך באופן זה אין שם 'יורש' על שאר הקרובים, אבל הרמב"ם מיירי כשאין בן בעולם שאז הקרוב קרוב קודם.

עוד כתב האבנ"ז עפ"י משמעות דברי המיוחס לר"ש בתו"כ, ד'אחר' שאמרו שם היינו קרוב אחר, דהר"ש הביא התוספתא דשקלים הנ"ל דכל הקודם לממון קודם לנחלה על ההיא דתו"כ, ונראה מזה שמפרש בדליכא בן יעמוד אחר תחתיו היינו הקרוב בסדר נחלות. ולפי"ז קושיא מעיקרא ליכא. [ומ"מ אין מזה ראייה לאידך גיסא, דאיכא שם 'יורש' לרחוק במקום קרוב - די"ל דבשררה שאני, דכשאנו ראוי לירש השררה חשיב כמאן דליתיה, דמעיקרא אין בכלל שם 'יורש' אלא זה הממלא מקום אבותיו].

ג אך סברא זו קשה לשמוע לענין טומאה שאירעה לכה"ג כההיא דהמדרש, שהרי עתיד לשוב לעבוד ואינה 'מתה'. ונראה דכיון דלשררה אין בעלות אישית שהרי היא בעצם של הממנה-הציבור, ולא ניתנה לאדם להיות כשרו וחמורו, וא"כ בהכרח גדר הדין ד'זהיתה לו ולבניו אחרי' הוא דמעיקרא השררה ניתנת לו וניתנת לזרעו, וא"כ כל שאינו משמש בפועל, הרי ממילא היא נתונה לזרעו.

ד שיעור טו, ו. [ולפי"ז אם יש בן אחר, יירש גם את חלק המורד שהרי שם 'יורש' עליו. אבל אם נפרש דברי הרשב"א דלעולם שם 'יורש' על הרחוקים, ומ"מ הבן המורד קם ברשות מורישו בעצם אך כיון שאינו יכול לממש את ירושתו נעשים הנכסים הפקר, לפי"ז גם בדאיכא בנים נוספים יתא חלקו הפקר].

והוסיף האבנ"ז להוכיח שדין זה שכתב הרמב"ם אינו מוסכם בראשונים, מדכתב המרדכי (סו"פ החובל, ומובא באו"ח קנג"ב וברמ"א חו"מ סוס"י קמט) שאין אדם יכול למכור או ליתן שררתו לאחרים, והוכיח כן מדאמרינן בתו"כ 'ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו' - בזמן שממלא מקום אבותיו, ואם לאו יבוא אחר וישמש תחתיו, וכל שכן שאינו ראוי למכורו לאחר בלא רשות הקהל. והנה הגר"א (בשו"ע שם) פירש ההוכחה, שמכך שאחר משמש תחתיו שמעינן ממילא שאין יכול הבן למכור שררתו למי שירצה. וכתב האבנ"ז שאין נראה כן בכוונת המרדכי דא"כ מהו לשון 'כל שכן' שכתב, הלא ההוכחה היא מהדין המפורש גופיה. ופירש האבנ"ז שהמרדכי מפרש התו"כ שאין השררה נתונה אלא לבן, ואם אין הבן ראוי ניתנת היא לאיש אחר ולא לשאר קרובים [דלא כהתוספתא והמדרש דידן], וזהו שהוכיח המרדכי מדלא עוברת לשאר קרובים כל שכן שאינה עוברת במכירה. ותוכן ההוכחה פירש האבנ"ז, דדמי למה שכתב הרלב"ג (משפטים, הובא בכס"מ עבדים ב, יב) דממה שעבד עברי עובד את הבן ולא את שאר היורשים (כדאיתא בקדושין טז), מוכח שאין האדון יכול למכור או ליתנו לאחר (כמו שפסק הרמב"ם שם ד, י). [וכן הוא בפירוש רבנו הלל על התו"כ (אמור), ושם הוכיח כן בדרך קל' וחומר]. והכי נמי הוכיח המרדכי, מדשמעינן בתו"כ שאם אין הבן ראוי למלא מקום אבותיו ניתנת השררה לאחר ולא לשאר יורשים, מוכח בקל וחומר שאינו יכול ליתנה או למכרה לאחר.^ה

הרי העמיד האבנ"ז מחלוקת בדדו"ל ובראשונים אם השררה עוברת לשאר קרובים מלבד הבן; שיטת התוספתא ומדרש דידן, וכן פסק הרמב"ם, שיש תורת ירושת שררה בכל יורשי נחלה, וכנגדה שיטת המרדכי עפ"י התו"כ (בפ' צו ואחרי) שרק הבן קם תחת אביו לשררה, ולא קרוב אחר. ובמאי פליגי -

נראה לכאורה שנחלקו בחקירה האמורה; האם דין זה שהבן נכנס לשררת אביו, שייך לגדרי ירושה, שלכך יש בה כל סדר נחלות [כן דעת הרמב"ם], או דין לעצמו הוא כדוגמת שדה אחוזה ויעוד שאינם אלא בבן, כן סבר המרדכי עפ"י התו"כ, וזהו שהוכיח שכשם שאין השררה שלו להורישה לאחר [ורק בבן דין מיוחד הוא שקם תחת אביו], כך ודאי אין יכול למכרה לאחר. וסיוע לפירוש זה ממה שכתב המנ"ח (מב, יג; ת, יג) לשמוע מהא דעבד עברי עובד את הבן ולא את שאר היורשים, שאין דין זה מתורת ירושה אלא דין מסוים הוא שהבן קם תחת אביו [ונפ"מ שאין הבכור נוטל פי שנים, ועוד]. וא"כ הכי נמי גדר הדין בשררה להמרדכי, דין פרטי הוא שהבן קם תחת אביו - שהרי האבנ"ז השווה לנכון שני הדינים הללו, שכשם שהוכיח הרלב"ג שא"א למכור עבד עברי מכך שעובד רק את הבן, כך הוכיח המרדכי שא"א למכור שררה, מהא דאינה עוברת אלא לבן.

ואולם אין הדברים פשוטים, שהרי המנ"ח במק"א (סוף שעז) שב והוכיח מהגמרא בנזיר (ל) שאף במקום שהבן לבד יורש - תורת 'ירוש' עלה. דאמרינן גבי בן המגלח על נזירות אביו, שאם יש כמה בנים נזירים, הבכור נוטל פי שנים ממעות נזירות האב - הרי שגם כאשר הבן לבדו זוכה [דהלא הלכה מסוימת היא בבן שמגלח על נזירות

ה נראה שיש לדחות ההוכחה ואצ"ל לעשות פלוגתא על דברי התוספתא המפורשים, כי אף אם יש ירושה בשאר קרובים שפיר הוכיח המרדכי, שהרי לא מציינו שהשררה עולה לדור הקודם דלא כתיב אלא 'הוא ובניו' 'תחתיו מבניו' וכד' [וכסברא הנ"ל דמעיקרא ניתנה לו ולזרעו אחרי אביו אלא לא ניתנה לאבותיו שאינם בחיים]. וכן משמעות ריהטת לשון הרמב"ם מלכים א, ז. ומה שאח יורש נראה דהיינו דוקא כשהאב היה מלך או כהן גדול או עכ"פ היה ראוי לאותו מינוי ע"י ירושה, שאז יש לאח זכות מכא אביו. וא"כ נראה דבאופן זה מיירי התו"כ, דליכא בן או צאצא אחר הראוי למלוך, שאז ניתנת לאחר. ומזה הוכיח המרדכי שאין השררה שייכת לאדם אלא דמעיקרא כשניתנה, ניתנה לו ולזרעו אחרי [שאם שייכת לו לגמרי, בדין הוא שיהא בה כל סדר נחלות], הלכך קל וחומר שאין יכול להעבירה לכל אשר יחפוץ.

אביו, ולא שאר קרובים], יש בזה גדר ירושה, והכי נמי בירושת עבד עברי על ידי הבנים. וכן הוכיח האו"ש (נחלות ב,א). ואם כן, מעתה עלינו להבין סברת הרלב"ג והמרדכי [כפירוש האבנ"ז] שהוכיחו מכך שרק הבן יורש, דודאי אי אפשר למכור או ליתן במתנה לאחר.

ובפשטות נראה לבאר סברתם כיסוד הגרנ"ט (פ"ח דב"ב) והגרא"ו (קובץ שעורים ח"ב יב) שחלוק דין הירושה בבן מירושת שאר קרובים, שהבן קם תחת אביו לעמוד במקומו ברשותו הממונית, ואילו בשאר קרובים הירושה נידונית כהעברת נכסים מרשות אחת לרשות אחרת. ולפי זה מבוארת היטב הוכחות הרלב"ג והמרדכי דמדע"ע עובד את הבן ולא את שאר היורשים, וכן השררה אין זוכה בה אלא הבן, מוכח שדברים אלו אינם נכנסים העוברים מרשות לרשות, שלכך דוקא הבן יורש מפני שהוא נכנס תחת אביו ועומד בחריקה, הא שאר יורשים שגדר ירושתם כהעברת נכסים, אינם זוכים בהם מפני שאין העבד או השררה כחפצים העוברים מהכא להתם, ומוכח ב"כ שכן שאין אדם יכול למכור עבדו העברי או ליתנו לאחרים, וכן אין אדם מוכר ונותן שררתו לאחרים.

ומעתה יש לבאר שיטת הרמב"ם שיש ירושה בשררה אף לשאר קרובים, והלא רחוק לשמוע שלדעתו השררה יכולה להימכר או להינתן לאחר כשורו וחמורו. אך נראה ברור שדעת הרמב"ם שלעולם גם בשאר קרובים אין גדר הירושה כהעברת נכסים מרשות אחת לרשות אחרת אלא הנכסים במקומם עומדים ורק הירוש נכנס תחת המוריש לתפוס רשותו, וכפי שהראנו זאת באריכות בכמה מקומות¹, ונחזור כאן על עיקרי הראיות בקיצור: הנתיבות (רעו) הוכיח שיש ירושה בדבר שלא בא לעולם ובדבר שאינו ברשותו ובדבר שאין בו ממש, הגם שאין בהם הקנאה ונתינה - כי אמנם אין אפשרות להעביר דברים אלו מרשות לרשות ואין נתפסת בהם חלות קנין, אבל ירושה שאני שאינה פועלת כלום בחפץ אלא שהירוש הוא שתופס את רשותו הממונית של מורישו. והרי באלו אין חילוק בין ירושת הבן לשאר יורשים - ומוכח שבכל ירושה כך הוא הגדר [ורק בירושת הבעל או ירושת בכור יש מקום לומר שגדרה כהעברת נכסים, כמבואר במק"א²]. וכן מוכח מהא דקיי"ל (בב"ק קיא וב"ב מד) רשות יורש לאו כרשות לוקח, שלכך חפץ הגזול אינו נקנה ליורש בראש ושינוי רשות, ופירשו הראשונים (ראב"ד ורמ"ה ב"ק שם ורשב"ם ב"ב שם) משום דירוש כרעיה דמוריש הוא, כלומר לא שינה החפץ רשות אלא נשתנה האדם התופס את הרשות. והרי דין זה אמור בכל היורשים ולא דוקא בבן. וזהו שכתב רש"י (בחולין כה ובכורות נו) שלכך היורשים חייבים במעשר בהמה, שממון אביהם בחזקתו עומד, ודאי אין רצונו לומר שיש למת בעלות על הממון קודם חלוקתו אלא הכוונה שהרשות הממונית שלו קיימת והיורשים נכנסים לאותה רשות. וכדברי הר"ה והרמ"ה (ר"פ יש נוחלין) שרואים ביעקב כאילו יצחק חי. ומכל זה מובנת היטב שיטת הרמב"ם שאף על פי שאי אפשר להעביר שררה מרשות לרשות, אבל שייכת בה 'ירושה' בכל הקרובים, שהירוש נכנס תחת מורישו לתפוס את שררתו, ואין כאן העברת רשות.

אמנם בדעת רלב"ג ומרדכי, אם כי יש מקום לומר שהם נוקטים - שלא כשאר הראשונים - לחלק בין בן לשאר יורשים כאמור, אך לדעתנו רחוק לומר כן מפני הראיות הנ"ל ועוד דכוותיהו, ויש לפרש עפ"י שדיברנו במק"א לחלק בין הבן לשאר קרובים, שהבן יש לו כח

ירושא לא רק משום קורבת 'משפחה' אלא אף מחמת שהוא ככרעא דאבוב ודאימיה, וכדברי הרשב"ם (ב"ב קטו) ד'עובר ירך אמו' לכך הוא יורשה [ובודאי אין כוונתו לדין הכללי שבש"ס דעובר ירך אמו אלא כמליצה לומר שהוא נחשב כאמו ממש אף בלא דין 'משפחה']. תדע, שהרי תנן (ר"פ יש נוחלין) שהבן יורש את אמו ואין האם יורשת את בנה, וטעמא משום דמשפחת אם אינה קרויה משפחה כדילפינן (שם קט:): מ'למשפחתם לבית אבתם', וא"כ מה טעם הבן יורשה, והלא אינו ממשפחתה - אלא ודאי הבן יורש מכח היותו כהמשך מהוריו וכבשר מבשרם³. נמצא לפי"ז שהבן חלוק משאר יורשים בסיבת חלות שם 'יורש' אבל לא בגדר מהות הירושה גופא. ויש לומר שסברו הרלב"ג והמרדכי שמכך שלא נתנה התורה כח ירושה ל'משפחה' בעבד עברי או בשררה, ורק לבן יש כח ירושה מחמת היותו כרעא דאבוב, מזה יש ללמוד בסברא שאין כח ביד בעלי העבד או השררה למכרם או ליתנם, כי אם אפילו ירושה אין בהם, אעפ"י שגדרה היכנסות היורש לרשות המוריש, כל שכן שכח מכירה ונתינה אין בהם לבעליהם.

עכ"פ נמצינו למדים עד הנה שזכות הבן בשררת אביו, בפשטא דמלתא גדרה כגדרי ירושה, לא מיבעיא להרמב"ם שנאמר בזה כל סדר נחלות, אלא אף להמרדכי [כהבנת האבנ"ז] שאינה אלא בבן, אעפ"י כ"ל שמגדרי 'ירושה' היא, כי אף בדבר שהבן לבדו זוכה בו מצינו שבתורת 'ירושה' זוכה [כבנזיר], וכפי המבואר שיש חילוק בכח זכות הירושה בין הבן לשאר יורשים.

ואמנם המנ"ח (תצו) נסתפק האם יש במלכות דין הנחלה דרבי יוחנן בן ברוקא, דבירושת ממון האומר על בן בין הבנים שהוא יירשנו - דבריו קיימים, כדילפינן מ'והיה ביום הנחילו את בניו' התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה, ובלבד שיהא ראוי לירשנו (ב"ב קל). וכמו כן מלך שאמר שבנו הקטן ימלוך תחתיו י"ל שדבריו קיימים, או דלמא כיון דהמלכות ניתנת לבנו הגדול [ולא לכל הבנים כבממון] הרי אין הקטן נחשב כיוורש במקום הגדול, וכאילו אמר על מי שאין ראוי ליורשו שיירשנו שאין בדבריו כלום. ויש לתמוה על שנשאר בספק, והלא בפשוטו היא גמרא ערוכה (בהוריות יא וכריתות ה) שהקשו מנלן דכי איתא מחלוקת בעי משיחה והלא כל דבעי מלכא מורית ליה מלכותא. וכיו"ב אמרו (שלהי מנחות) בשמעון הצדיק, שאמר בשעת פטירתו חוניו בני ישמש תחת אע"פ ששמעי אחיו גדול הימנו. אלא שהוכחה זו משמעון הצדיק אין בה הכרח, דיש לדחות שרק ביקש הדבר אבל לא אמרו שדבריו מחייבים. וכיו"ב יש לשמוע לכאן מצוואת רבי (כתובות קג:) שמעון בני חכם גמליאל בני נשיא, וי"ל. עכ"פ הרי משמע לכאורה ששייך דינא דריב"ב בירושת שררה, וא"כ הרי מוכח גם מכאן שירושת שררה שייכת לגדרי ירושה, וקרינן בה 'ביום הנחילו את בניו'.

אולם נראה יותר דלא מהנחלה דריב"ב אתינן עלה, שהרי כתב הנתיבות (רפא) שדבר שלא בא לעולם שאין ביד האדם להקנותו,

^ט וע' אדרת אליהו משפטים שלכך צריך לאשמעינן קרא 'או בן יגא או בת יגא' דהו"א דוקא אב שהניח בן זוכה הבן בכופר דברא כרעא דאבוב, אבל לא שאר יורשים. [אך משם קצת משמע דסברת 'כרעיה דאבוב' אינה באם, שכתב שלכך צריך גם קרא על אשה, דלא תימא דדוקא באיש ינתן הכופר לבן].
^י ושמא הוא הטעם למש"כ הרמב"ם (נחלות וט) שירושת גוי אינה אלא בן את אביו - שאין שם קורבת משפחה אלא 'כרעא דאבוב'. וע' בשיעור צ,ב בעיקר הבחנה זו בב"ב.

^י וע' ערול"ג בכריתות שם. ונראה שהמנ"ח פירש שיעיקר המכוון בשאלת הגמרא הוא רק מדוע צריך משיחה במקום מחלוקת ולא סגי במה שהמלך אמר כדין וכמצוה שהוא ימלוך [שהרי עשה עפ"י נתן הנביא], אבל אין הכוונה בלשון זו שיש בכח המלך לומר שימלוך מי שאינו ראוי, והלא אין צורך בזה לגוף השאלה.
ובשו"ת מהרש"ם (ח"ב קעו) פשט ספק המנ"ח מקרא בדה"י (ב-יא,כב) שהעמיד רחבעם את אביה הגם שהיו לו בנים גדולים ממנו.

¹ שיעורים טז,ד-ה; לח,ג; סט,ג.

² שיעורים טז (ירושת הבעל) קלו (ירושת בכור)

^ח שיעורים טז,ד-ה; סט,ג. וע"ע שיעורים ח,ג-ד; צ,ב.

בתורת כהנים (צו, אחרי) גבי כהן גדול אמרו 'שיהא בן קודם לכל שבעולם', 'מלמד שהבן קודם לכל אדם' - במלך ושררה נקטו לשון 'עמידה' ובכהן גדול 'קדימה', כי במינוי שררה ירש הבן את שררת אביו וקם תחתיו, ואילו בכהונה לא ירש ולא עמד אלא שהוא קודם לכל אדם למנותו תחילה.

ובן מדויקים לשונות הרמב"ם, שבהלכות מלכים (א,ג) כתב: 'אין מעמידין מלך בתחילה אלא על פי ב"ד של שבעים זקנים וכו''. ואילו בכהן גדול כתב (כלי המקדש והעובדים בו ד,טו) 'אין מעמידין כהן גדול אלא ב"ד של אחד ושבעים' והשמיט תיבת 'בתחילה' - כי במלך העמדה על פי ב"ד היא רק במלך הראשון, אבל בנו נעשה מלך מאליה ע"י ירושת המלכות. משא"כ כהן גדול, אף אם הוא בן כהן גדול צריך העמדה ע"י בית דין.

והנה אף שמדברי המאירי והאברבנאל מוכח כהחלת"ס בגדר כהונה גדולה, מדברי ראשונים אחרים יש להוכיח לא כן, דהנה בהל' כלי המקדש (שם ה"כ) הכליל הרמב"ם מלך ושאר שררות בהדי ירושת כהונה גדולה, הגם שכבר כתב דינם בהל' מלכים, שכן כתב: 'כשימות המלך או כהן גדול או אחד משאר הממונים מעמידין תחתיו בנו או הראוי ליורשו' - הרי מזה משמע שביאר לנו בזה שכולם גדר אחד להם. ועוד, הלא בהגהות מיימוניות מבואר שהמקור לדברי הרמב"ם שכל הקודם בנחלה קודם לירש השררה הוא מהמדרש דידן האמור בכהונה גדולה, אי נמי כמו שציין הגר"א מקורו מהתוספתא דשקלים דמייירי נמי בכהונה גדולה - הרי משמע שאינם גדרים חלוקים, שא"כ היאך אפשר ללמוד מכהונה גדולה לכל שררות. ואם כן, הרי צריך מעתה לבאר מחדש ההפרש בין מלך בן מלך דא"צ משיחה לכה"ג בן כה"ג שצריך. וגם יש לבאר היאך ניתן להשוותם, והלא טענת החת"ס מחוורת, וכי שייכא ירושה בקדושה.

אכן נראה שהענין יבואר היטב לכשנעמוד על גדר ענין כהונה גדולה [והארכנו בכללות ענין זה במק"א², וכאן נביא את עיקרי הדברים]. הנה מבואר בגמרא (יומא ה) שכהן גדול מתקדש במשיחה או בריבוי בגדים, ולכתחילה בעי שניהם אבל בדיעבד סגי באחד מהם [וכגון בבית שני שלא היה שמן המשחה]. והנה כתבו התוס' (שם יב: ד"ה כהן גדול) עפ"י הירושלמי שכהן גדול מתמנה בפה ומסתלק בפה. וצריך לבאר מה ענינו של מינוי הכהן בפה בנוסף על המשיחה בשמן או ריבוי בגדים. ובפירוש המיוחס להראב"ד על התו"כ (אחרי) מפרש הירושלמי רק כלפי הכהן הנכנס תחת הכה"ג שנטמא ביוה"כ, שאין לו משיחה וריבוי בגדים, אבל דעת התוס' ושאר הראשונים עפ"י סוגית הגמרא, דאף כהן הנכנס בעי משיחה או ריבוי בגדים, ולדבריהם הירושלמי מייירי בכל כהן גדול, וא"כ צריך באור מה ענין כפל המשיחה [או ריבוי בגדים] והמינוי בפה.

עוד הקשה הטורי-אבן (במגילה ט) על מה שכתבו התוס' דמסתלק בפה, והלא תנן (שם) אין בין כהן משמש לכהן שעבר [-] הוא הסגן שהחליף את הכה"ג שארע בו פסול ואח"כ חזר הראשון לעבודתו והעביר את המחליף, והרי הסגן הוא 'כהן שעבר' אלא פר יום הכפורים ועשירית האיפה. והלא לפי הירושלמי כשנסתלק בפה שוב אינו כהן גדול כלל.

ופירש הגר"ח (מובא ב'גנזי הגר"ח' כג ובחדושי הגר"ז זבחים יח וסוטה מב) ששני דינים הם; דין 'כהן משיח' ודין 'כהן גדול'; כשנמשח בשמן המשחה או נתרכה בגדים חל בגופו תורת 'כהן משוח' אבל

אין יכול להנחיל לבן בין הבנים, וכן דעת כמה ראשונים. וא"כ הוא הדין לשררה שאינה שייכת בהקנאה דמופקעת גם כן מדינא דריב"ב. ועל כרחק לומר שהוא גדר אחר ולא מדינא דריב"ב [וכמו שמשמע שהגמרא נקטה כן בסברה פשוטה 'ולאו כל דבעי מלכא מורית ליה מלכותא' ולא משמע דתליא בפלוגתא דתנאי]. ולענין מלך יתכן שהוא מדין המלכות גופא, שבכח המלך לגזור למי תינתן מלכותו. ואולם לענין כהונה גדולה אין הדברים ברורים מה יסוד הדין. אך כאמור לענין כהונה אין הכרח מהגמרא שבידו ליתן לאחד מבניו. וצ"ע.

ג) ויש להעמיק עוד בחקירה זו. הנה החת"ס (בתשובה או"ח יב) הקשה, מאחר דילפינן בספרי (שופטים) דין ירושה בכל השררות שבקרב ישראל, מדוע צריך ילפוטא מיוחדת לכהן גדול מקראי ד'והכהן המשיח תחתיו מבניו' (בתו"כ צו) ו'לכהן תחת אביו' (שם אחרי). ויסד שם שאין ירושה אלא במינוי של שררה ולא במינוי של קדושה, הלכך כהונה גדולה שהיא דבר קדושה, אין בה בעצם ירושת שררה אלא דין מסוים הוא בכהונה גדולה שהיא עוברת לבנים, ולא מדין ירושת שררות. ועפ"י יסד שאין ירושה ברבנות מפני שאינה 'שררה' אלא ענין שבקדושה [וכפי הנראה מדברי הרמ"ע מפאנו ומהרשד"ם (מובאים במ"א נג) ודלא כשיטת הריב"ש (שעא) המובאת ברמ"א (יו"ד רמה) ועוד פוסקים. אמנם למעשה הורה החת"ס (בתשו' או"ח יג) כדברי הרמ"א, כי לפי הנהוג בדורות הללו יש לראות את הרבנות כמינוי שררה ולא כמינוי קדושה. וע' משנ"ב ס' נג שם].

ולפי דברי החת"ס נראה לכאורה לקיים את שני צדדי החקירה במינויים השונים; מינוי של שררה כגון מלך ופרנס, יש בו גדר ירושה' [מקרא ד'הוא ובניו בקרב ישראל'], ואילו מינוי כהן גדול הוא דין מסוים שהבן נכנס תחת אביו ולאו מגדרי 'ירוששה' מקראי ד'תחתיו מבניו' ו'לכהן תחת אביו', שהרי זה דבר שבקדושה שאין שייך בו כלל לתא דירוששה.

וסעד גדול להבחנה זו נמצא במאירי (הוריות יא), גבי הא דילפינן מקראי דמלך בן מלך אין צריך משיחה בשמן המשחה [ונקטו הנוב"י (חו"מ א) והחת"ס (בתשו' הנ"ל) שאף מינוי אין צריך אלא מאליה נעשה מלך] ואילו כהן גדול בן כה"ג צריך משיחה - ופירש המאירי כי המלכות בירוששה באה לו, משא"כ כהונה גדולה אינה באה לו בירוששה. וכן ממש לשון האברבנאל (תשא ל,יב). ומה כוונתם, וכי מאין באה הכהונה הגדולה לבן הכה"ג אם לא בירוששה מאביו - אך ברור שדייקו זאת מלשון הגמרא גופא (שם ובכריתות ה): 'מלכות ירושה היא לכם' ולכך מלך בן מלך א"צ משיחה, משמע ממילא דכהן גדול שצריך משיחה לאו ירושה היא. והדבר מבואר לפי האמור, דכהן גדול שהוא מינוי של קדושה, אין בו תורת 'ירוששה' בעצם אלא שבנו קודם לכל אדם לזכות להתמנות, והוא גדר דזכות קדימה בעלמא, אבל לא ירש את הכהונה עצמה, הלכך צריך משיחה. משא"כ מלך בן מלך הרי כבר ירש את המלכות במיתת אביו ושוב אין צריך משיחה".

ומה מתוק דיוק לשונות חכמים; בספרי (שופטים) גבי מלך ושאר שררות, אמרו: 'בנו עומד תחתיו... בניהם עומדים תחתיהם' ואילו

יא יל"ד לפי"ז מודלא אמרו אלא 'מלך בן מלך' א"צ משיחה, משמע דשאר קרובים צריכים, דבשאר קרובים אי"ז אלא דין קדימה ולא ירושה דממילא. [ובדוקא אמר הכתוב 'למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו' - דבבניו דוקא חשיב שמאריך ימים על ממלכתו, כי הבן קם תחתיו וממשיכו, משא"כ בקרוב אחר שצריך משיחה חשיבא כמלכות אחרת]. וממקור הדבר כן מוכרע, שהרי המקור לירוששה שאר קרובים הוא מהמדרש גבי כהונה גדולה, והלא שם אינה ירושה דממילא. ולפי"ז יתכן דדוקא גבי כהונה גדולה אמרו במדרש דבן בנו-הגדול קודם לבנו הקטן, דהתם הכל דיני קדימה הלכך אוליין בתר סדר נחלות [ודמא להא דבן בנו-הבכור נוטל פי שנים מבנו הקטן], משא"כ במלוכה לעולם בניו קודמים לכל אדם, דבבן איכא המשך דממילא משא"כ בבן הבן. וי"ל.

קרב משל הכהן הגדול המשמש, שהוא המקריב והנכנס עם דמו - אלא שמצד דין השררה בעצם נשאר הראשון בכהונתו הגדולה, ואילו זה המשמש תחתיו רק מחליפו באופן זמני, הלכך אפילו לא הקדיש הראשון את הפר עד שלא נכנס זה - מביאים פר משל ראשון^{יג}.

וזהו שמבואר בדברי הרמב"ן (ר"פ תצוה ובפרשת ויקהל) שבגדי כהונה גדולה, החשן האפוד הציץ והמעיל, כולם בגדי מלכות הם, כפי שמצינו בכמה מקומות במקרא - והיינו משום שהכהן הגדול הוא ה'נגיד' לכל הכהנים ולכל הנוגע למקדש [והארכנו בבאורי המקראות ובחילוקי ההלכות עפ"י].

ועוד יש לבאר בזה שיטת הרמב"ם (כלי המקדש ח, יא-יב) דבגדי כהונה מותר ללבשם אפילו שלא בשעת עבודה, חוץ מן האבנט מפני שהוא שעטנו, אסור לכהן הדיוט ללבשו אלא בשעת עבודה. והשיגו הראב"ד: לא מחזור מן הגמרא כך אלא כל היום מותר במקדש. והכוונה לברייתא המובאת בגמרא (יומא סט.) בגדי כהונה היוצא בהן למדינה אסור, ובמקדש בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה מותר. וכתבו האחרונים (הג"ר רפאל מהמבורג ב'שאלת הכהנים תורה' ערכין ג; הגהות אמרי ברוך לחגיגה יז; בית הלוי ח"א ג) לדייק מלשון הרמב"ם לחלק בין כהן גדול לכהן הדיוט, שלא התירו שלא בשעת עבודה אלא לכהן גדול, ופירשו האחרונים בדרכים שונות טעם הדבר.

ומחזורתא בזה מש"כ הג"ר ברוך פרנקל (בשו"ת עטרת חכמים יו"ד כג) שבכהן גדול ישנו קיום מצוה בעצם לבישת הבגדים גם בלא עבודה כלל, וכמו שמורה לשון הרמב"ם בספר המצוות (עשה לג): וכבר בא בספרי שלבישת בגדים אלו היא מצות עשה, והוא אמרם מנין שאין אהרן לובש בגדים אלו לגדולתו אלא כמו מקיים גזרת המלך. לקיים הצווי שצוה השם יתעלה למשה לבד, והוא שילבש בגדים אלו תמיד במקדש. וכן מתבאר מתוך דברי הרמב"ם בחיבורו הגדול, שכתב בהלכות כלי המקדש (ה, ז): 'ובית יהיה לו מוכן במקדש והוא הנקרא לשכת כהן גדול, ותפארתו וכבודו שיהיה יושב במקדש כל היום ולא יצא אלא לביתו בלבד בלילה או שעה או שתיים ביום'. ועוד כתב (שם ח, י) 'כהן גדול מניח בגדי זהב בלשכה שלו בלילה או בעת שיצא מן המקדש'. הרי מבואר שמצוה עליו לישב כל היום במקדש כשהוא לבוש בבגדיו, ורק כשיצא מן המקדש מניחם בלשכה ויוצא. וכבר הקשה הגרי"ז (בקונטרס על יומא סט) כיצד יושב בלשכתו עם בגדיו והלא הלשכה שיושב בה ודאי אינה קדושה בקדושת עזרה, וכיון שאינה במקום הראוי לעבודה אם כן בכלל 'מדינה' הוא [והביא שם מדברי המדרש והתו"י שכל הר הבית מותר לו ללבוש בגדיו. ותמה על טעם הדבר].

אך לפי האמור מובן הדבר, כי זה שכהן גדול יושב בלשכתו עם בגדיו היינו משום שבגדיו אינם רק בגדר בגדי שירות בעבודת הקודש כבגדי כהן הדיוט, אלא הם משמשים כ'בגדי מלכות' שלובשם לכבוד ולתפארת במקדש, והרי מאותו הטעם יושב הכהן הגדול במקדש בכל עת, כי הוא הנגיד אשר על הבית וכל מעשי הבית ועניניו מנוהלים על פיו, ואם כן בדין הוא שיהא יושב בבגדי שירתו באותה שעה. וכמו שדקדק הרמב"ם בלשונו 'ותפארתו וכבודו שיהיה יושב במקדש כל היום' - וזה על פי לשון הכתוב 'ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך

עדיין אינו 'כהן גדול' עד שימנוהו בפה, וכלפי החלק הזה בלבד מועיל סילוקו בפה, ואילו תורת 'משוח' נשאר עליו לעולם מחמת המשיחה ולא מהני בזה סילוק [ועל זה אמרו (בנזיר מו) דכהן גדול קדושתו קדושת עולם, כלומר כלפי חלות דין המשיחה חלה בגופו קדושת עולם]. דהנה מצינו (ביומא עג.) שכהן משוח מלחמה שוה לכהן גדול בחמשה דברים האמורים בפרשה, לא פורע ולא פורם ואינו מטמא לקרובים ומצווה על הבתולה וכו', ואעפ"י שאינו 'כהן גדול' אך מרבינן ליה מ'אשר יוצק' דהגם שדינו ככהן הדיוט נוהגים בו דיני קדושה דכה"ג, והיינו דחייל בו תורת 'כהן משוח' הגם שאינו 'כהן גדול'.

ובאור כוונת הגר"ח בשני הדינים הללו נראה, ששני ענינים המה לכהן הגדול: קדושה ושררה. דהנה כתב בספר החינוך (מצוות ער ערב) שכל הכהנים קדושים והכהן הגדול קדש קדשים, והוא מקרא מפורש בדברי הימים (א-א כג, יג) 'ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים' [ופירש המלבי"ם (בסוף סדר תצוה) לפי"ז פשט הכתוב 'וכפר אהרן על קרנתיו וגו' קדש קדשים הוא לה' - דקאי על אהרן דכתיב ברישא ולא על המזבח כפרש"י]. אכן מלבד קדושה יתרה שיש בו, יש לו לכהן הגדול גדולת שררה על שאר הכהנים, שהרי הוא הנגיד על בית ה' ככתוב בדברי הימים (א-א ט, יא ועוד), וכדברי הרמב"ם (כלי המקדש ד, יב): 'זממנין כהן גדול, הוא ראש לכל הכהנים, וכדאיתא בירושלמי (שקלים פ"ה ה"ב). [ושם איתא עוד (והרמב"ם השמיט) שהוא החותם על האוצרות בבית המקדש. וזה ענין פך השמן שמצאוהו חתום בחותמו של כהן גדול - כי הוא הממונה על כל הבית ואוצרותיו].

וא"כ כך מתבארים דברי הגר"ח: חלות הקדושה נעשית ע"י שמן המשחה [ככהן משוח מלחמה שנאסר במצוות יתרות דכה"ג ע"י משיחתו] אבל בכך עדיין אינו נעשה 'כהן גדול', כלומר להתגדל ולהיות ראש לכל הכהנים וממונה על הבית ועל כל שאר האמרכלים והממונים. ומינוי שררה זה נעשה בפה, וכלפי מינוי זה בלבד מועיל סילוקו בפה, הגם שקדושתו קיימת לעולם ע"י שמן המשחה. [וזהו שאמרו בירושלמי (הנ"ל שהביאו התוס' ביומא יב) ללמוד מינוי דיינים בפה ממינוי כהן גדול - כי אמנם מינוי כה"ג בפה מתייחס רק לחלק ההשתררות שיש לו, ושפיר יש להשוות שררה זו לשררה דשופט^{יג}].

וסיוע גדול להגר"ח יש בדברי הרמב"ן (בפרשת שמיני) גבי אלעזר ואיתמר, שאעפ"י שהיו כהנים הדיוטים אך כיון שנמשחו בשמן המשחה הרי עשה דינם בימי המלואים, ואפשר בכל ימיהם, כדין משוח מלחמה לדורות שאינו פורע ואינו פורם ולא מיטמא לקרובים וכו' - שלכך כשמתו נדב ואביהוא, נצטוו שלא להתאבל עליהם, רק אחיהם כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'. ואין כוונת הרמב"ן שהיו משמשים כמשוח מלחמה ממש אלא הכוונה שקדושתם החלה ע"י המשיחה אינה מתבטלת מהם כאמור, ומצד זה מוזהרים הם בפריעה ופרימה, רק שלא היה להם כהונה גדולה מפני שלא נתמנו ולכן שימשו בארבעה בגדים (ע' בחדושי הגרי"ז שם על סוטה).

ובזה מובן מה שאמרו בירושלמי (מובא בתוס' מגילה ט: ובתו"י יומא יב: - כפירוש הריב"א) שכהן גדול שנטמא ביוהכ"פ ונכנס אחר תחתיו, הפר בא משל הראשון ולא משל השני. והלא בדין שיהא הפר

יג אם כי מסתבר שבאותם ימים משמש זה הנכנס, הרי הוא כהן גדול גם לענין השררה ולא רק לענין הקדושה [שעל כן יש סדר ירושה ככה"ג שננטא כדאיתא במ"ד הגם שיחזור לשררותו], ועל כן עובד הוא בשמונה בגדים שלא ככהן משוח מלחמה, ומסתבר שמצוותו לישב במקדש עם הבגדים תמיד כדלהלן. מ"מ עיקר הנגידות והשררה על הבית עדיין הם אצל הראשון.

יג וכן נראה מלשון הרמב"ם בפירוש המשנה (רפ"ג דהוריות. לע' בתרגום החדש): כהן גדול אם עבר במים או זקן וכו"ב הוא עומד בקדושתו לפי ששמן המשחה שנמשח בו אינו מבטל מעשה... אבל הנשיא אין לו גדולה אלא כשמצותו נעשית וכשבטל ענין זה הרי הוא כהדיוט. עכ"ד. הנה הבחין בין 'קדושה' דכה"ג הבאה ע"י משיחה שאינה בטלה [וצ"ל שמש"כ 'שמן' לאו דוקא אלא ה"ה בריבוי בגדים, וכמו שתמה הקר"א שם שאין מסתבר לחלק ביניהם, ודלא כסברת החת"ס], ובין 'גדולה' דנשיא שהיא בטלה כשבטל ענינה, שכשאין לו שררה בפועל חוזר להדיוט, שלא ככה"ג שאעפ"י ששררתו מתבטלת נשארת בו קדושה.

עפ"י סוגיא זו שאף מלך בן מלך צריך מינוי מיתה, ואולם בהגהת בנו שם כתב לדחות ההוכחה ומצדד שנעשה מלך מאליו]. ותיצרו דמ"מ צריך לבדקו אם ראוי למלכות, ורק כשנמצא ראוי נעשה מלך למפרע משעה ראשונה, הלכך עד שלא בדקוהו והובררה מלכותו לעין כל, לא נמנה במנין השנים למלכים. ואולם נראה שיש לתרץ באופן אחר, שיש חילוק בדין זה בין מלכי בית דוד לשאר מלכי ישראל; -

דהנה כתב החינוך (תצו) במצות מינוי מלך 'ואל תהרהר בני אחר דברי לומר: ואיך יחשוב אבי זאת המצוה מן הנהוגות לדורות, והלא משנמשח דוד המלך נסתלקה זאת המצוה מישראל, שלא יהיה להם למנות עוד מלך כי דוד וזרעו נשיאים עליהם עד כי יבוא שילה שיהיה מזרעו מלך לעולם במהרה בימינו? שענין המצוה אינו למנות מלך חדש לבד אבל מענינה הוא כל מה שזכרנו: למנות מלך חדש אם תהיה סיבה שנצטרך לו, וגם כן להעמיד המלוכה ביד הירוש, ולתת מוראו עלינו, ונתנהג עמו בכל דבר כמצוה וכתורה הידועה, וזה באמת נוהג לעולם'. ויש לשאול על שאלתו, מדוע הקשה רק מאחר שנמשח דוד, הלא גם קודם לכן אין צורך במינוי למלך בן מלך דלא גרע גדר מלכי ישראל משאר שורות [ואם משום זמנים שתופסק בהם המלכות לשעה, הלא גם אחר שנמשח דוד יש לומר כן, ומאי שנא].

אבן בדומה לקושיא זו הקשה הראב"ד על הרמב"ם על מה שכתב (מלכים א, ט) 'מלכי בית דוד הם העומדים לעולם שנאמר 'כסאך יהיה נכון עד עולם' אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל תיפסק המלכות מביתו שהרי נאמר לירבעם 'אך לא כל הימים'. והשיג הראב"ד: זה סותר מה שאמר למעלה (בה"ז) 'ולא המלכות בלבד, אלא כל השררות וכל המינויין שבישראל ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם'. אך ישוב ההשגה נמצא בדברי המאירי (בהוריות יא) שכתב שבמלכות ב"ד, גם אם נפסקה בזמן מן הזמנים או עברה לאחרים לפי שעה, לכשיהא אחד מזרעו ראוי לכך - חוזרת המלכות אליו, משא"כ במלכי ישראל, לעולם לא תחזור לזרע הראשון אלא כיון שפסקה פסקה. וברור שזו כוונת הרמב"ם דמלכות ב"ד אינה פוסקת לעולם, כלומר אף אם נפסקה ועברה לאחר, חוזרת היא לזרעו. וענין זה קיים רק במלכות בית דוד ולא במלכי ישראל ובשאר שורות.

ובאור החילוק עפ"ימ"כ הרמב"ם (מלכים א, ח) שעיקר המלכות היא לדוד, ולפיכך חייבים להשאיר מלך ממלכי ב"ד המולך בירושלם. וייסד הרמב"ם (בפירוש המשנה פרק 'חלק') שמעיקרי האמונה לידע שאין מלכות בישראל אלא מבית דוד ושלמה בנו [והכלילו באמונת ביאת המשיח]. והאריך בזה הגר"ז בספרו עה"ת (שופטים). והיינו כי המלכות נתונה לבית דוד בעצם, כלומר אין זו זכות בעלמא שיש להם למלוך ולהשתרר בפועל, אלא דהינם מלכים בעצם, ולכן עוברת המלכות בבית דוד מדור לדור גם אם בינתיים הופסק ניהוג בפועל. וזהו דאמרינן במכילתא (בא) עד שלא נבחר דוד היו כל ישראל כשרים למלכות משנבחר דוד יצאו כל ישראל. ובחירה זו אינה בטלה לעולם, דומיא דשאר כל הבחירות שמנו שם, ארץ ישראל וירושלם ומקום המקדש (כמו שדברנו כ"פ). משא"כ שאר מלכי ישראל אין להם מלכות בעצם אלא ניהוג שררה בפועל, ועל כן אם פסקה מהם, במה ולמה תשוב.

וזהו יסוד דין המשיחה בשמן המשיחה למלכי בית דוד דוקא, כמו שביאר הגרא"ל מאלין (ח"ב נח), כי מלכות של בית דוד היא חלות-דין בגופם, וכמו כל הדברים הטעונים משיחה בשמן המשיחה, ככהנים וכלי שרת, שיש בהם חלות דין בחפצא; הכהן המשיח נשתנה בעצם כהונתו משאר כהנים, וכן הכהנים הובדלו מישראל, וכלי שרת המתקדשים במשיחה ונבדלים בכך מכלי חול.

לכבוד ולתפארת, כלומר בגדי מלכות (כמו שפירש הרמב"ן), והוא הוא הטעם שיושב בבגדים אלו במקדש תמיד.^{טו} והואיל וכן הרי שגדר 'מקדש' לענין זה אינו תלוי במקום עבודת הקרבנות דוקא אלא בכל המקום אשר שם 'מקדש' עליו. והרי זה גופא הטעם שכהן גדול מותר בלבישת בגדיו אף שלא בשעת עבודה ואין בדבר איסור כלאים, מפני שיש קיום מצוה בלבישתו את בגדיו 'תמיד במקדש' כנ"ל. והיינו משום שצריך שיהא מלוכש בבגדי שררתו כל זמן שהוא מקיים את תפקידו לעמוד בבית ולנהלו.

ביון שזכינו לשני דינים בכהונה גדולה, 'קדושה' ו'גדולה', יתבאר מעתה גדר ירושתה, כי אמנם בחלק הקדושה שבכהונה גדולה אין שייכת ירושה כדברי החת"ס^{טז}, אבל בחלק השררה שבה שייכת [וזו לשון רש"י (תצוה כט, כט) עה"פ 'ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבגדי אחריו למשחה בהם ולמלא בהם את ידם': 'לבגדי אחריו' - למי שבא בגדולה אחריו. 'למשחה' - להתגדל בהם, שיש משיחה שהיא לשון שררה וכו'. כי את הגדולה יורשים, לא את הקדושה]. אכן אין מקום לשררה (דין 'כהן גדול') אלא לאחר משיחה המקדשת ('כהן משוח'), ובהכרח שהמשיחה צריכה ליקדם למינוי-השררה, ומובן א"כ שכה"ג בן כה"ג צריך משיחה שלא כמלך, שהרי צריך תחילה שיתקדש בקדושתו המיוחדת ורק אז שייכת בו חלות מינוי לראש ולנגיד, אבל בשעת מיתת האב עדיין אין בבן קדושת כהן גדול, הרי נמצא ממילא שגם לענין השררה אין הכהונה הגדולה ירושה לו מאליה שהרי בשעת מיתת אביו עדיין לא ירשה, אלא גדר הדין הוא רק כזכות קדימה על פני כל אדם. לא כן במלך, בפשטות המשיחה היא רק מטכסיסי המינוי, וזה שירש את השררה בירושה גמורה אין צריך משיחה שהרי הוא מלך מעצמו ואין צריך מינוי.

נמצא לפי"ז שלהרמב"ם [שהכליל כהן גדול עם מלך ושאר שורות] גם כהונה גדולה יש בה גדר ירושה [שלא כמשמעות המאירי והאברבנאל], וזאת מפאת חלק השררה שבה. אלא שיש להבחין בין ירושה של מלכות ושררה שאין צריך לקדום לה דבר אחר, והרי היא חלה ממילא על הבן, ובין כהונה גדולה שצריכה חלות קדושה מקודם, שאין לבן אלא זכות קדימה להתכהן.

ד אלא שעדיין יש לעמוד על כך שהכליל הרמב"ם מלך וכהן באותה הלכה, והרי סו"ס הם חלוקים בגדריהם כאמור, ולא היה לו לרכסם כאחד. וגם יש לדייק מכך שבהל' כלי המקדש (בהט"ו) לא כתב 'בתחילה' בשונה מהלכות מלכים, ודייקנו לנכון דהיינו משום דכהן בן כהן גם כן צריך משיחה - והלא בהמשך (ה"כ) מזכיר גם מלך עם הכהן, והרי מלך בן מלך אין צריך משיחה.

אבן דקדוקים אלו מביאים אותנו ליסוד נוסף על כל האמור, בהקדם קושית הנוב"י (ח"מ א) והחת"ס (בתשו' או"ח יב) מהסוגיא בריש ר"ה שמבואר שאפילו מלך בן מלך, אם לא מינוהו בפועל עד שנכנס ניסן - לא עלתה לו שנה, והלא מלך בן מלך אינו נמשח ומשמע שנעשה מלך מאליו, וא"כ מה ענין המינוי כאן. [ואמנם האבנ"ז (שם אות יא) נקט

טו ומסתבר לפי"ז שדוקא בשמונה בגדים הדין כן, משום שהם בגדי מלכות, אבל בבגדי בוש של יוהכ"פ אין מצוה בעצם הלבישה. ובכן מתיישבת הסוגיא ביומא סח: שמשמע לכאורה שדוקא משום שהקריאה צורך עבודה התירו לו לקרוא בבגדי בוש אבל בלא"ה לא - אם בגדי כהונה דהדין לא ניתנו ליהנות מהם.

טז וזהו דדרשינן (בתו"כ צו ה) דמשוח מלחמה אין בנו עומד תחתיו - וטעמא דמלתא מובן לפי האמור, כיון דאין בו דין שררה אלא קדושה, ואין ירושה בקדושה.

על חלק הקדושה שהוא חלות בעצם לא שייך כלל דין ירושה, ועל חלק השררה הריהו כשאר שררות. ונפ"מ בכל זה, שגם לו יצויר שנמשח הכהן בחיי אביו בשמן המשחה, כשמת אביו אינו נעשה כהן גדול מאליו בלא מינוי, כי הרי זכינו השתא דבמלכי ישראל ובשאר שררות אין גדר ירושה בשררה גופא רק זכות קדימה ליורש שתינתן לו השררה. לא כן מלכות דבית דוד שהיא חלות מלכות בעצם, שייכת בה 'ירושה' בעצם.

וא"כ הרמב"ם בהלכות מלכים שדקדק לכתוב 'בתחלה', משום מלכי בית דוד נקט לה, דאינם טעונים משיחה אלא בתחילה, ובהם מיירי ברוב הפרק, יעו"ש. לא כן בהלכות כלי המקדש שכולל מלך ושאר שררות עם כהן גדול, מיירי בשאר מלכי ישראל, ועל כן לא הזכיר 'בתחילה' כי כולם צריכים מינוי בפועל, אף מלך בן מלך, וכהסוגיא דר"ה. וכן בהלכות סנהדרין (הא) כשמדבר על העמדת מלך בב"ד של שבעים ואחד, לא הזכיר 'בתחילה' כי כולל שם גם מלכי ישראל". ונתיישב גם מה שכלל מלך עם כהן גדול, וכן מה שהביא הג"מ מקור לירושת כל שררות מירושה בכהן גדול, כי לפי המבואר אכן חלק השררה דכה"ג דמי למלכות דמלכי ישראל ולשאר שררות.

הכלל, דירושת שררה אתיא בגדרי ירושה, ולכך כסדר נחלות כך סדר ירושת שררה, אלא שבמלכי בית דוד ירושת המלכות היא ירושה-בעצם וחלה המלכות מאליה בבן בלי צורך במינוי, ורק בשאר שררות היא ירושת הזכות לקבלת השררה קודם שאר כל אדם, ולפיכך צריך מינוי מחדש.

*

(ח) נשוב עתה למדרש בפרשת במדבר, שיש ללמוד ממנו דין נוסף בדין ירושת שררה, שכן בנו-הגדול קודם לבן הקטן, שעל כן אילו היו בנים לנדב ואביהוא, היו הם מכהנים בכהונה גדולה קודם לאלעזר ואיתמר. ויש לבאר הלא בכל מקום הבן קודם לנכד - ולכאורה נראה דמדין משמוש נחלה קאתינן עלה, כאילו נדב ואביהוא ירשו כהונת אביהם בקבר והורישוה לבניהם. ויימצא חידוש שאף בירושת שררה אמרינן נחלה ממשמשת ובאה. ולפי"ז יהא מוכח להדיא דמגדרי ירושה קאתינן עלה.

ואולם החקרי-לב לא נקט כן אלא הבן [הקטן] קודם לבן הבן, ולא העיר מהמדרש. וסמך דבריו על דברי פרש"י בדה"י המוזכרים בתחילת דברינו (בפרק ה) שלכך יהושע בן יהוצדק נתכהן, מפני שעלה קודם לעזרא, ומשמע שאם עזרא היה מזומן באותה שעה - היה הוא כהן גדול ולא יהושע, מפני שעזרא בנו של שריה ואילו יהושע הנכד. והביא שר' חיים מודעי שאלו מדברי פרש"י שם בפכ"ד שהביא דברי התו"כ (שמיני) שאילו היו בנים לנדב ואביהוא היו קודמים לאלעזר. ודחה החק"ל לפרש התו"כ דמיירי בירושת הסגנות של נדב ואביהוא ולא בירושת כהונה גדולה דאהרן. ואולם במדרש בפרשת במדבר מפורש שהנידון הוא על הכהונה הגדולה, ומפורש אם כן דירושת בן הבן קודמת לירושת הבן. וא"כ זו הוכחה לכאורה שיש גדר משמוש נחלה בירושת שררה, והוא חידוש.

אכן יש להעיר עוד, שאף אם נקבל הגדר המחודש דשררה ממשמשת ובאה, אבל התינח בנדב ואביהוא שכבר מתו, אבל ביהוצדק לא מצינו

וזה ענין משיחת מלכי בית דוד על המעיין דוקא, לומר שמלכותם נמשכת ואינה פוסקת (הוריות יב ובירושלמי שקלים. וע' כס"מ מלכים א, יא). והיינו מפני שהמשיחה מורה על כך שהמלכות אצל הנמשח היא בעצם, והוא הטעם שאין לה הפסק אצל בית דוד. וזה באור לשון הרמב"ם (מלכים א, ז) 'כשמעמידין המלך מושחין אותו בשמן המשחה שנאמר ויקח שמואל וגו' ומאחר שמושחין המלך הרי זה זוכה לו ולבניו עד עולם' - ולמה תלה ענין הזכיה לעולם עם המשיחה והלא גם מלכי ישראל ושאר שררות זכו בהם בניהם אחריהם, אך כוונתו שהמלכות שייכת למלכי ב"ד מעצם מהותם, שעל כן הם נמשחים כנ"ל, ומפני כן זכיתם במלכות היא לעולם, גם אם תיפסק לפי שעה כאמור, כי היא שייכת להם בעצם.

ונראה לפי"ז שמלך המשיח לא יצטרך משיחה, וכדין בן אחר בן ממלכי דוד, מאחר ומלכות בית דוד ננחלה שאין לה הפסק והיא עוברת מאליה [והרי לא תהא באותה שעה מחלוקת להצריך משיחה בגללה, כמבואר ברמב"ם], אעפ"י שבפועל נפסקה הנהגת המלכות (ובמנחת חינוך קז) נסתפק בדבר]. וכ"כ הגרא"ל שם.

והוא הענין המבואר בע"ז (מד.) ובסנהדרין (כא:), עדות היא לבית דוד שכל הראוי למלכות - הולמתו, וכל שאינו ראוי למלכות - אין הולמתו. ופרש"י שהיה שרביט זהב בתוך חלל הכתר מדופן לדופן, ואינה מתיישבת בראשו אלא למי שיש לו חריץ בראשו, והיא עדות לבית דוד שהיה הכתר הולמו. הרי שאפילו גופם נשתנה משאר כל העם להלום את כתר המלוכה. והיינו מפני שהמלכות שייכת אליהם בעצם מהותם. וזהו ענין 'כתר מלכות' שזכה בו דוד, כלשון הרמב"ם (שם): 'כיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות והרי המלכות לו ולבניו הזכרים עד עולם'. והארכנו עוד בכללות הענין במק"א".

ואם כן נראה לפי זה לומר דהא דמלך בן מלך אין צריך משיחה אלא נעשה מלך מאליו, זהו דוקא במלכי בית דוד [שבהם מיירי הגמרא בהוריות], ומפני שהם מלכים בעצם, אבל במלכי ישראל שענין מלכותם אינו אלא ניהוג שררה בפועל, בדומה לשאר שררות, גם בן מלך צריך מינוי בפועל, כי אין שם מלכות בעצם אלא ניהוג בפועל, על כן צריך מינוי בפועל שאין בסוג זה של שררה גדר ירושה דממילא אלא אך זכות קדימה להתמנות לאותה שררה. ובוה מיירי הסוגיא דריש ר"ה, שעל כן אם לא נתמנה עד שנכנס ניסן לא עלתה לו שנה, דמלכי ישראל צריכים מינוי ואינם 'מלכים' מאליהם, אף לא במלך בן מלך.

ועל כן לא הקשה החינוך ממלכי ישראל, כי הם אכן צריכים מינוי בכל פעם מחדש, רק שואל מאחר ונמשח דוד וזכה לו ולזרעו, מה מקום למצות מינוי עוד.

נמצא אם כן שמלכות דמלכי ישראל ושאר שררות שאינם אלא ניהוגים בפועל, אין שם גדר ירושה בעצם המלכות רק ירושת הזכות להיות מלך ושר קודם לשאר כל אדם. וכן כהונה גדולה, הגם שהיא מעלה שבעצם, שלכך יש בה משיחה בשמן המשחה, מ"מ המשיחה אינה אלא לחלות דין קדושה שבכהן ולא לכח שררתו כנ"ל דשררתו אינה אלא ניהוג בפועל וכדמוכח מהא דמסתלק בפה, וא"כ חלק השררה דכהן גדול דומה לשררת מלכי ישראל ולשאר שררות, ועל כן ליכא בכהונה גדולה גדר ירושה ממש אלא דין קדימה, דממ"נ,

יח בענין כפילות ההלכות בהל' סנהדרין הגם שכבר כתב בהל' מלכים ובכלי המקדש - ע' בשיעור קא, ב-ד.

שמת אלא כתב רש"י שהלך בגולה ולא עלה עמהם, והרי בעודו בחיים לא שייך גדר משמוש [אלא אם כן נחדש שלגבי שררה כשאינו ראוי לשמש דיינין כאילו מת, כדלעיל], וא"כ היאך זכה יהושע בנו בכהונה גדולה.

אך הדברים מתבארים עפ"י מה שהראינו לדעת במק"א^ט ששייכת ירושת בן הבן אף בלא דין משמוש נחלה, וכדמוכח מדברי התוס' בב"ק (קח) גבי בן שגזל את אביו ונשבע לשקר והודה, שאם מת האב משלם הגזולן את חלק ירושתו בגזלה לבניו שלו ולא לאחיו - הרי שהנכדים [בני הגזולן] קודמים בחלק אביהם לבנים הגם שאביהם חי. וכיו"ב יש בתשובת הרא"ש (יז) גבי מומר שאינו יורש את אביו מתקנת הגאונים, ואם יש לו בנים - הבנים יורשים. ואם המומר בכור - יורשים בניו חלק בכורה שלו. הרי שהנכדים קודמים לאחי אביהם בחלק אביהם בירושת זקנם הגם שאביהם חי ואינו יורש. ומזה מוכח שדנים את בן הבן כמו הבן, דבני בנים נידונים כבנים עצמם ביחס לזקנם, ושפיר שייך בהם דין ירושת חלק האב בלא דין משמוש. והכא נמי מובן שיהושע הרי הוא כיהוצדק אצל שריה, ולכך הוא קודם לעזרא.